

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ

Перш за все, необхідно вказати на особливу актуальність порушених проблеми. В умовах життя у XXI столітті, столітті сучасних технологій та інноваційних тенденцій з кожним днем ми рухаємося вперед до чогось нового, неповторного. Сьогодні сміливо можна стверджувати, що світ змінився, а разом із ним змінилась і людина, зокрема її світобачення.

Людство перегорнуло нову сторінку історії, де широкої популярності набувають матеріальні та технічні цінності, а такі речі, як мораль, віра, любов та мир відходять на задній план. Людину XXI століття ототожнюють з масовою комп'ютеризацією та озброєнням, клонуванням, розвитком тероризму, матеріальним збагаченням, жадобою влади та війни. Людський спосіб життя зумовлює таке існування цінностей, де найвищою постає та, яка визначає сенс життя особистості, всю мотивацію її існування. Україна як незалежна держава, що не так давно стала на самостійний шлях формування нових соціально-економічних, політичних, духовних орієнтирів, свої ідеї, мрії та сподівання значною мірою пов'язує з молоддю.

Проблема формування духовних цінностей студентської молоді є надзвичайно важливою в наш час. В умовах сьогодення молодь виступає рушійною силою політичних змін і залежно від того, які цінності вона вносить у ці зміни, яку культуру впроваджує, багато в чому буде залежати майбутнє суспільства, його культура, напрям трансформації. З молоддю пов'язується бачення обрив майбутнього, енергією молодих втілюються в життя економічні і політичні реформи, трансформація культури, здійснення екологічної політики. Тому суспільство зацікавлене в тому, щоб ці цінності і культура були демократичними. Їх формування – завдання актуальне і таке, що потребує нагальної уваги. Це можна реалізувати шляхом надання суспільним факторам в системі духовних орієнтацій молоді позитивну оцінку, чуттєво-раціональне осягнення, внутрішнє сприйняття.

Внаслідок того, що ціннісні орієнтації мають безпосередній вплив на людську поведінку та виявляються абсолютно в усіх сферах людської діяльності, фактично неможливо всебічно охарактеризувати будь-який феномен суспільного чи індивідуального життя людини, не розглядаючи проблеми цінностей і ціннісних орієнтацій. Тому ціннісну проблематику широко подано та розкрито у працях філософів та у науковій літературі.

Аристотель підкреслював, що цінності людиною сприймаються по-різному. Наприклад, в оцінці щастя проявляється єдність мінливого та всезагального. Епоха Відродження (М. Кузанський, Е. Роттердамський, М. Монтень) проголошувала найвищою цінністю людину. Філософи епохи Просвітництва стверджували, що лише на основі ціннісних орієнтацій справедливого суспільства можна формувати духовні потреби людини, і тоді на їх основі індивідуальні ціннісні судження.

Для новітніх розробок проблеми духовної культури молоді підґрунтям слугує традиція, що склалась у вітчизняній філософії. У «філософії серця» Г.С. Сковороди, М.В. Гоголя, П.О. Куліша, І.Я. Франка, П.Д. Юркевича, сфера розуму далеко не вичерпує духовного життя, її основою є «ідея серця» як центру внутрішнього світу людини, котрий визначав її індивідуальність.

Цим питанням присвячений значний обсяг наукової літератури. Так, проблема соціокультурних орієнтацій розглядається в рамках загальної молодіжної проблематики юнологами. Серед дослідників цього профілю: Дробницький О.Г., Іконнікова С. Н., Кон І.С., Клепиков О.І., Лісовський Б.Т., Надольний І.Ф., Осовський В.Л., Семашко О.В., Сулейманова Л.А., Цибульник В.Ф. та інші. Ці автори аналізують світогляд молоді, моральні та естетичні цінності, суперечності духовного становлення молоді, специфіку молодіжної субкультури.

Метою статті є розглянути низку важливих філософських проблем XXI століття, зацентрувати увагу на процесі формування ціннісних орієнтацій молоді в сучасному українському суспільстві та проаналізувати роль окремих чинників, що здійснюють свій вплив на даний процес.

Завдання дослідження: визначити на основі аналізу філософської та психолого-педагогічної літератури засади формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей.

Об'єкт дослідження: духовно-моральне становлення особистості в юнацькому віці.

Предмет дослідження: ціннісна детермінація морального становлення особистості в юнацькому віці.

Цінність – це феномен, який об'єктивно за своєю природою є благом для людини, спрямованим на утвердженні її в бутті, реалізації її творчих можливостей [1, с. 104-105].

Ціннісні орієнтації, у широкому значенні даного поняття, можна визначити як вибір людиною певних матеріальних і духовних цінностей як об'єктів, що визначають її цілеспрямовану життєдіяльність, весь спосіб життя. В ціннісних орієнтаціях акумулюється життєвий досвід людей, вони є своєрідним індикатором ієрархії переваг, які людина надає матеріальним чи духовним цінностям у процесі своєї життєдіяльності.

Духовна культура розгортається в двох формах, які характеризують домінування особистісно-діяльнісної та соціокультурної складових. Розкриваючи соціально-філософський зміст поняття духовної культури молоді, насамперед, слід підкреслити його системотворчий стосовно суспільного розвитку потенціал. Саме духовна культура молоді може розглядатися як ресурс реалізації особистісних здатностей у необхідному для людини та суспільства напрямі [2, с. 8-9].

Базові цінності особистості формуються в період так званої первинної соціалізації індивіда, у студентські роки, а потім стають достатньо стабільними, суттєво змінюючись лише у кризові періоди життя людини і її соціального середовища. Саме в цей період особистість активно залучається до політичного процесу, громадської діяльності, у молодій людині починають формуватися політична свідомість та самосвідомість, норми поведінки. На соціалізацію особистості впливають багато політичних (держава, політичні партії та рухи) та неполітичних чинників (сім'я, школа, церква, неформальні групи, ЗМІ), які сприяють залученню молоді людини в систему суспільно-політичних відносин, навчають існуючих у суспільстві норм, цінностей політичної культури і вироблення на їх основі власної політичної і громадської позиції.

Модернізація усіх сфер життя змінила діяльність і спосіб мислення людини, які пов'язані із прагненням до особистого самоствердження, до самоорганізації. Взаємодія в духовній культурі сучасної особистості високих духовних цінностей та індивідуалістичних прагнень особистості, що самореалізується, вимагає самостійної роботи над власним духовним зростанням кожної молоді людини, а з іншого боку – відповідної підтримки цього процесу з боку суспільства. Перспективи становлення високодуховної постмодерної культури в українському суспільстві пов'язані з формуванням такого соціокультурного типу особистості, який був би здатний до самоорганізації у духовно-культурному напрямку. Термін «постмодерний потенціал розвитку молоді» найбільш доцільний для характеристики реалій українського суспільства, оскільки на практиці ми маємо прояви здебільшого негативних тенденцій культури постмодерну, пов'язані з впливом тієї її складової, яка відноситься до масової культури, яка йде всупереч основним настановам постмодерну відносно пріоритетності самореалізації кожної людини [2, с. 9].

Цей процес супроводжуються зневірою в ідеалах та цінностях, що нав'язувалися нашому суспільству в минулому. Це, у свою чергу, зумовлює відсутність нової ієрархії ціннісних орієнтацій через страх перед невідомим, майбутнім та апатією. Як результат – виникають непорозуміння в суспільстві, певна духовно-моральна деградація, духовне зубожіння нації. Сучасна молодь не бере до уваги досвід і поради батьків, відмовляється від морально-духовних надбань попередніх поколінь, нехтує уроками історії. Тобто така ситуація характеризується порушеннями в механізмі наступності. Все вищезазначене зумовлює формування культури сучасної молоді, впливає на майбутній культурно-духовний потенціал нації.

Можна виділити низку провідних чинників, що здійснюють вплив на формування ціннісних орієнтацій молодих людей, серед яких сімейне виховання як одне з перших та найґрунтовніших основ формування особистості, освітнє середовище, де розвиток особистості продовжується, доповнюючись новими авторитетами, та інші.

В умовах сьогодення, коли відбувається бурхливий розвиток мультимедійного простору, не говорити про його вплив на становлення особистості є недоречним. ЗМІ, в тому числі Інтернет-технології, неабияк впливають на формування ціннісних орієнтацій молодих індивідів. Ще одним із провідних чинників, що позначаються на формуванні світогляду молоді, є група однолітків, адже молода людина проводить більшість свого часу в їхньому колі і, як наслідок, асимілюється до них у поведінці, характері, способі мислення та розставлянні пріоритетів.

На нашу думку, родина – найвища цінність на Землі, яка наповнює життя кожної людини сенсом. Сім'ї надається таке велике значення, тому що саме вона здатна забезпечити джерело найміцнішої морально-психологічної підтримки, позитивних емоцій для

збентеженої сучасними подіями особистості. Адже за її відсутності людина відчувається самотньою і дуже часто, не змігши знайти себе в глобалізованому просторі, що особливо прикро, просто губиться в світі. Роль сім'ї полягає в тому, щоб вказати правильний напрямний вектор розвитку для особистості, що якраз і включає виховання. Сім'я – єдиний інститут, який більш-менш зберігся поміж зруйнованих інституцій суспільства [3, с. 130].

Сімейна атмосфера впливає на формування у дітей звички поведінки та критеріїв оцінки добра і зла, дозволеного та забороненого, справедливого та несправедливого. Сім'я вводить дітей у світ знань і праці, суспільних прав та обов'язків. Саме у сім'ї закладаються основи фізичного, інтелектуального і морального розвитку дитини, формуються громадянські почуття, світогляд, естетичні смаки. Пізніше до процесу виховання особистості долучаються й інші інституції.

Однією із таких інституцій, що здійснює вагомий вплив на формування ціннісних орієнтацій сучасного молодого покоління, є освіта. Її завданням є сприяти розвитку особистості, допомагати їй знаходити способи самовдосконалення, які в результаті допоможуть підняти рівень її культури, зорієнтують на досягнення високих моральних ідеалів, на прояв творчої активності.

Освіта, як важливий соціальний інститут, здійснює функцію трансляції цінностей, вона залучає особистість до цінностей соціуму, культури, допомагає їй освоїти їх. Але завданням освіти є і формування такої « нової » особистості, яка була б здатна побачити проблеми та суперечності цього світу, зрозуміти його та своєю діяльністю створити нові культурні цінності.

Для вдосконалення духовно-культурної складової освіти сьогодні необхідно переакцентувати вищу освіту на духовно-культурний розвиток особистості студента, формування в нього духовно-культурних цінностей освіти як основ для трансляції духовної, а не матеріальної культури, розвитку не просто письменною людиною, а гармонійно і всебічно розвиненої, широкомишлячої, духовно та культурно освіченої особистості [4, с. 14].

Отже, у ВНЗ повинна бути розроблена чітка система морального виховання молодого покоління, що, в свою чергу, допоможе сформувати у молоді особистості орієнтацію на такі базові цінності: гуманізм, суб'єктивне усвідомлення зобов'язань перед самим собою, колективом, своєю країною; неприйняття несправедливості; прагнення підвищити свій життєвий потенціал; вірність обов'язкам; шанобливе ставлення до своєї родини, до старших; позитивний вплив на оточення. Адже саме це покоління буде керувати країною, очолить провідні організації і відомства. Саме на сучасну молодь, молодих спеціалістів покладається величезна відповідальність за створення нового, сучасного суспільства, враховуючи помилки минулого і використовуючи нові підходи у розвитку.

Живучи в XXI ст., не можна не акцентувати увагу на такому факторі формування цінностей людства, як ЗМІ. Молоді люди, які активно реагують на зміни, що відбуваються, й охоче сприймають все нове, не маючи достатнього соціального досвіду та багажу знань для верифікації медійної інформації майже повністю довіряючи їй.

Саме через ЗМІ серед різних категорій населення пропагуються певні ціннісні установки, світоглядні стереотипи та моделі поведінки, внаслідок чого у суспільстві поширюються спільні смаки і форми культурного споживання.

Обґрунтовано певний зв'язок між телевізійними передачами, в яких переважає цинізм, фальш, лицемірство, жорстокість, насильство і асоціальними проявами у поведінці молоді, правопорушеннями, злочинами, що є невід'ємною частиною загальної криміногенної ситуації в країні й збігаються з її тенденціями та напрямками розвитку [5, с. 12].

Доведено, що серед української молоді поширюється ціннісна система у стані трансформації, яка полягає в переорієнтації молодих людей на цінності західного зразку (зростає значущість цінностей індивідуалізму, формуються ринкові стандарти поведінки, філософія прагматизму дедалі частіше зустрічається у свідомості молодих людей), які активно пропагують мас-медіа.

Культ жорстокості, насильства, порнографії, що нині пропагується в ЗМІ, особливо на телебаченні та в комп'ютерних мережах, призводить до неусвідомленого бажання молоді наслідувати його, сприяє закріпленню подібних стереотипів поведінки в її власних звичках і способі життя, знижує рівень граничних обмежень і правових заборон, сприяє появі негативних норм поведінки в суспільстві, що, в свою чергу, відкриває шлях до втрати морально-ціннісних установок, до правопорушень.

Поряд із телебаченням, за масштабами впливу на свідомість аудиторії, розташований і Інтернет-простір. Даний спосіб комунікації з роками стає все доступнішим у суспільстві. У

людини, яка починає сприймати соціум через Інтернет, виникає нова картина світу, відмінна від реального життя. Комп'ютери і телекомунікаційні технології часто звужують коло особистих, «живих» контактів і роблять відносини між людьми відстороненими. Молода людина, годинами перебуваючи у всесвітній мережі, відчується жити справжнім земним життям. Інтернет «виводить» молодь із реальності соціального життя, відволікає від природних інтересів і обов'язків, а он-лайн активність заступає собою активність у реальному соціальному середовищі, що, в свою чергу, призводить до відсутності справжніх соціальних контактів, звуження інтересів, а в певних випадках і абсолютної апатії, формування хибних моральних уявлень та цінностей, зменшення проявів емоцій, егоїзму, хронічної незадоволеності життям і людьми, які оточують.

Культура також істотним чином впливає на формування морально-духовних цінностей української молоді. Її також потрібно розглядати з двох сторін. По-перше, культура – це витвір суспільства, вираз її душі, інтерпретація життєвого досвіду. По-друге, оскільки кожен член спільноти розвивається в середовищі даної культури, вростає в неї, засвоюючи її цінності, то культура є одночасно і утворюючою силою душі [6, с. 51].

На жаль, значне зростання питомої ваги матеріального фактору у ціннісних орієнтаціях просліджується і в середовищі української студентської молоді. На цей факт з тривогою вказує український дослідник Скок М. А. [3, с. 130].

Результати соціологічних досліджень свідчать, що серед студентської молоді значно падає престиж наукової діяльності. Більше 80% студентів українських вузів вважають, що вища школа не сприяє розвитку здібностей молоді, не прилучає до надбань культури [7, с. 66]. Разом з тим, соціологи відмічають, що «падіння інтересу до науки у світогляді студента компенсується позитивним відношенням до релігії, яка мала не значну цінність у світоглядних установах попередніх молодих поколінь» [8, с. 73].

Сьогоднішня духовна ситуація ускладнюється і тим, що заперечення ідеології тоталітарного режиму з боку демократичних сил спрямоване на руйнацію всіх знань та досвіду, отриманих у попередньому соціалістичному світі і про той світ. Цінності та моральні установки котрі визначали поступ тоталітарного суспільства, розмиваються і вже не є активними засадами життя, але на їх місце висувуються інші [6, с. 67].

Соціологічні дослідження ціннісних орієнтацій студентської молоді останнього десятиріччя переконують, що у їхній свідомості формується характерний для західного суспільства тип особистості, яка насамперед цінує себе і вважає, що її діяльність, успіх у житті і т. п. залежать саме від неї. З одного боку, це непогано, адже орієнтація на власні сили, розум, здібності при досягненні життєвих цілей вимагає роботи над собою, наполегливого оволодіння знаннями тощо. Утім найголовніше, щоб при виконанні цих завдань не формувалась людина-егоїст, яка зможе переступити через усе заради досягнення своєї мети [8, с. 72].

Отже, ми можемо зробити висновок, що ціннісні орієнтації людини органічно пов'язані із проблемами людини і виступають в якості головного компоненту детермінації її поведінки.

Ціннісні орієнтації – це елементи мотиваційної структури особистості, на підставі яких відбувається вибір тих чи інших соціальних установок як цілей або мотивів конкретної діяльності. Ціннісні орієнтації особистості формуються під впливом пануючої в суспільстві системи цінностей, яка змінюється з розвитком історії.

У статті розвинуто положення про те, що молодь є об'єктом суспільного впливу конвергенції соціальних інститутів, соціокультурних спільнот і глобальних транснаціональних інформаційних структур, що визначає процес її соціалізації, й самостійним суб'єктом-носієм певних цінностей і ціннісно-мотивованої суспільної діяльності. Такий аспект дослідження молоді дозволяє врахувати здатність молодих людей динамічно конвертувати існуючі ціннісні орієнтації в найбільш вигідні для їх самореалізації в конкретній ситуації.

Визначено особливості ціннісних орієнтацій молоді: вони знаходяться в стадії становлення та залежать від ціннісно-нормативної системи, що домінує у даному суспільстві.

Події останніх десятиліть вплинули на систему ціннісних орієнтацій пострадянського суспільства і, відповідно, на життєві орієнтири студентської молоді, в середовищі якої набувають все більш актуального значення матеріальні цінності (матеріальний добробут, успіх у житті, прагматизм, високий заробіток, престижна робота, закордонні поїздки тощо). Символом нашого часу є «виразна увага до матеріальної сторони життя» [9, с. 75], «орієнтація на успіх у житті стає однією з ведучих стратегій студентів і взагалі молоді в сучасних ринкових умовах» [9, с. 59] – такий висновок роблять українські та російські соціологи, вивчаючи зміст ціннісних

орієнтацій студентської молоді. На превеликий жаль, втрачають певне значення в житті сучасної студентської молоді деякі духовні орієнтації і цінності.

Студенти менше цікавляться політикою, суспільно-політичним життям, далеко не всі люблять читати, відвідувати культурно-мистецькі заклади, займатися спортом, художньою самодіяльністю, мистецтвом, творчістю. Відбувається деформація і етичних ціннісних орієнтацій, виправдовується порушення заповідей типу «не вкради», «не бажай...» і т. д. Зміни у ціннісних орієнтаціях молоді (часто не на користь високих суспільних ідеалів) вимагають перегляду всієї системи виховної роботи у вищій школі, пошук і впровадження нових форм і методів роботи із студентською молоддю з метою підготовки і виховання студентів не лише високими професіоналами своєї справи, а справжніми гуманістами, Людьми з великої літери.

Література

1. Філософія: Підручник для студентів вищих закладів освіти/ Ігор Бичко, Іван Бойченко, Віталій Табачковський та ін.. – 2-е вид., стереотип.. – К.: Либідь, 2002. – 405 с.

2. Лопуга О. І. Духовна культура сучасної української молоді: Соціально філософський аспект: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «соціальна філософія та філософія історії» / Лопуга Оresta Іванівна – Одеса, 2016. – 21 с.

3. Скок М. А. Ціннісні орієнтації особистості сучасного студента //Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка. Вісник ЧДПУ. – Чернігів, 2002. – Вип. 11: Серія: Психологічні науки. – с. 128-132.

4. Безугла М. В. Формування у студентської молоді духовно-культурних цінностей освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 «теорія і методика виховання» / Безугла Мілена В'ячеславівна – Київ, 2015. – 20 с.

5. Темех Н. Д. Українське телебачення і проблеми формування духовності молоді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10. 01.08 «журналістика» / Темех Наталія Дмитрівна – Львів, 2005. – 21 с.

6. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Т. В. Гончарук, Н. В. Гнаевич, М. І. Гурик [та ін.]; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 255 с.

7. Астахова В. І. Деякі нові штрихи у соціальному портреті студентства // Проблеми вищої школи. – К., 1993. – Вип. 78. – С. 65-69.

8. Крючков А. И., Крючкова Л. М. Мировоззренческий портрет современного украинского студента // Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка. Вісник ЧДПУ. Чернігів, 2003. – Вип. 20: Серія: Філософські науки. – с. 71-76.

9. Сорокина Н. Д. Перемены в образовании и динамика жизненных стратегий студента // СОЦИС. – 2003. – № 10. – С. 55-60.

10. Гнаевич Н. В. Динаміка соціокультурних орієнтацій молоді (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 09.00.11. / Надія Володимирівна Гнаевич; Київський університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 1994. – 21 с.